

Het tweede KWALON-jaarboek

Deze aflevering van het tijdschrift KWALON is tegelijkertijd het tweede KWALON-boek, na KWALON 23 dat verscheen in 2003. De samenstelling is dan ook niet gebaseerd op de normale rubrieken van het tijdschrift, maar is een bundeling van bijdragen die door de speciale redactie zijn verzameld onder de titel 'Methodische keuzen in kwalitatief onderzoek'.

Dat betekent niet dat alle bijdragen een methodologisch onderwerp behandelen, maar wel dat de auteurs zich hebben ingespannen om methodische keuzen die gedaan worden, expliciet te verantwoorden. Enkele bijdragen (Kofman, Langendijk) zijn afkomstig van de winnaars van de KWALON-scriptieprijs, andere bijdragen zijn gekozen omdat zij interessante discussies over kwalitatief onderzoek bevatten, dan wel daartoe kunnen aanzetten.

Deze bundel opent met een bijdrage van Fred Wester over De methodeparagraaf in wetenschappelijke publicaties over kwalitatief onderzoek. De methodeparagraaf speelt een centrale rol in de evaluatie van de logica van het onderzoek. Door te onderbouwen waarom bepaalde procedures gehanteerd zijn, formuleert de onderzoeker – voor zichzelf en voor de lezer – het perspectief waarmee de resultaten kunnen worden beoordeeld. De redactie hoopt dat deze voorzet aanleiding zal zijn van een uitgebreide discussie in ons tijdschrift over de inhoud en vorm van de methodeparagraaf.

In de tweede bijdrage heeft Harrie Jansen een poging gedaan om meer helderheid te verschaffen rond het gebruik van de term kwalitatief survey. In deze methodologische bijdrage wordt de kwalitatieve survey als onderzoekstype beschreven. Hij vergelijkt de systematiek van de kwalitatieve survey met die van de statistische survey, door alle stappen te bespreken die tot de systematiek van deze onderzoeksvormen horen. Daarnaast maakt hij duidelijk hoe de kwalitatieve survey zich onderscheidt van de etnografie en van de case study en geeft aan op welke punten de kwalitatieve survey anders is dan het grounded theory-onderzoek.

Ook de bijdrage van Hennie Boeije over Interviewen in de aanwezigheid van een derde persoon is methodisch geïnspireerd. Zij maakt gebruik van het interviewmateriaal en de gespreksaantekeningen, die zijn verzameld in een onderzoek waar beide partners over de partnerrelatie zijn ondervraagd. In de methodeparagraaf worden onderzoeksopzet, steekproef, dataverzameling en analyseprocedure toegelicht. Daaruit wordt duidelijk dat interviewen en observeren hier worden gecombineerd. In haar bijdrage wil ze nagaan, in hoeverre de aanwezigheid van de partner tijdens het interview van invloed is op het antwoordgedrag van de participant. Daartoe bespreekt zij acht cases, waarbij in een of beide interviews de partner van de geïnterviewde in meerdere of mindere mate als derde persoon aanwezig is. Een belangrijke consequentie van de aanwezigheid van de derde persoon lijkt te zijn, dat de geïnterviewde vermijdt te praten over onderwerpen zoals het gedrag van de partner of de partnerrelatie, maar dat is niet in alle gevallen zo.

In de bijdrage van Ivar Kofman over Omgangsongemak in publieke ruimtes staan de ongemakkelijkheidsgevoelens centraal van mensen, die omgaan met iemand die gestoord gedrag vertoont. Uit de methodeparagraaf wordt duidelijk dat het ook hier gaat om een soort combinatie van interview- en observatieonderzoek. Ook wordt de zoektocht naar en de keuze voor een geschikte 'vindplaats' van respondenten beschreven en verantwoord. In gesprekken met 'maatjes' van gestoorde personen worden situaties gereconstrueerd waarin het gedrag van de gestoorde persoon ongemakkelijkheidsgevoelens oproept. Die situaties zijn vervolgens systematisch zo feitelijk mogelijk besproken wat betreft het gestoorde gedrag, de betekenis daarvan en van de aanwezigheid van anderen voor de vrijwilliger, en de manieren waarop die met zijn ongemak in die situatie omging. Dit materiaal werd vervolgens geanalyseerd gericht op de interactionele normen die blijkbaar werden overtreden en de betekenissen die het ongemak had voor de interactiepartners van de overtreders. In de loop van het onderzoek wordt gekozen voor 'hard praten' als uit te werken exemplarische voorbeeld van storend gedrag.

Ook in het onderzoek van Anja Declercq naar Organisatiecultuur in Vlaamse rusthuizen, spelen gesprekken een belangrijke rol, maar nu als onderdeel van het observatieonderzoek. Er is geobserveerd op vier gesloten afdelingen in vier verschillende rusthuizen. De rusthuizen zijn gekozen op basis van theoretische relevantie van de verschillen in reputatie tussen deze rusthuizen. Tijdens het participeren op de afdelingen zijn ook gesprekken gevoerd, die samen met de observatieaantekeningen de basis zijn voor de bevindingen. Uit de methodeparagraaf wordt duidelijk dat het onderzoek een gefaseerde opzet kende, waarin de focus van het onderzoek steeds veranderde. Uiteindelijk is de analyse gericht op een van de steeds terugkerende thema's: het omgaan met onduidelijkheid in diverse situaties.

In het onderzoek van Ena Langendijk over De kleine boodschap gaat het om een interpretatieve inhoudsanalyse van teksten en tekeningen, zoals je die op openbare toiletten kunt tegenkomen. Uit de methodeparagraaf wordt duidelijk dat zij vooral was geïnteresseerd in de verschillen tussen de teksten die zijn te vinden op mannen- respectievelijk vrouwen toiletten. Om overige verschillen uit te schakelen heeft ze zich beperkt tot de gebouwen van de sociale faculteit in Nijmegen, waar de teksten en tekeningen van 64 toiletten zodanig zijn getranscribeerd, dat de relatie tussen tekstuitingen bewaard is gebleven. Op manentoiletten komen veel meer bijdragen voor dan op vrouwen toiletten, maar de verhouding tussen losse bijdragen en gerelateerde bijdragen is ongeveer gelijk. De latrinalia van mannen gaan over presteren, jezelf bewijzen als echte man en jezelf onderscheiden, in de latrinalia van vrouwen speelt competitie een veel minder belangrijke rol.

In De kunst van het interviewen bespreken Jeannette Heldens en Fenneke Reysoo een methodisch onderwerp: het interviewen aan de hand van een interviewleidraad of *guide*. Deze *guide* is veel meer dan een simpel lijstje van onderwerpen. Zij verantwoorden de keuze voor het werken met een *guide* als een middel om er zorg voor te dragen dat de waarnemingen in de verschillende gesprekken op vergelijkbare manier gebeuren (betrouwbaarheid) en aansluiten bij de onderzoeksdoelstellingen (geldigheid).

De laatste inhoudelijke bijdrage aan de bundel bestaat uit de impressies van Fijgie de Boer, Jeanine Evers en AnneLoes van Staa van de Qualitative Health Research Conference, die in mei heeft plaatsgevonden in Utrecht. Uit dit verslag wordt duidelijk dat het kwalitatief onderzoek een groot aantal benaderingen kent. Deze benaderingen lopen uiteen wat betreft invalshoeken en procedures. Er zijn dus veel keuzemomenten in het ontwerp van kwalitatief onderzoek. Tegelijkertijd maakt dit verslag duidelijk dat de onderzoekers overeenstemmen wat betreft de reflecties op het onderzoeksproces en de aandacht voor de kwaliteit van het gegevensmateriaal.

Fred Wester
Hennie Boeije
Tony Hak